

כאן נחים יחד נאצים, קומוניסטים ויהודים: סיור בבית קברות בקראקוב

חיילים מצבאות אויב, שנפלו במלחמת העולם השנייה, טמונים כאן זה לצד זה. ל-13 מהם, יהודים בשורות הצבא הבריטי, ערכו הנאצים בעצמם קבורה צבאית לפי כללי הטקס, לרבות מטחי כבוד

עופר אדרת, קראקוב 26.07.2019 06:01

על קברו הטרי של טוראי ריכרד אלטמן, חייל יהודי מארץ ישראל, שנפל בשבי הגרמני במלחמת העולם השנייה, הונח סרט מעוטר בצלב קרס. חיילים נאצים במדים ייצוגיים ערכו לו הלוויה צבאית מלאה. כך, בחורף 1943, הסתיימו חייו של אלטמן בן ה-36, על אדמת פולין הכבושה.

אלטמן הוא אחד מ-13 חיילים יהודים מארץ ישראל, שהתגייסו לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, מתו בשבי הגרמני בפולין הכבושה, ונקברו בבית העלמין ראקוביצקי בקראקוב, כשמגני דוד מעטרים את מצבותיהם. אלטמן נולד בתחילת המאה שעברה בעיר גליביץ (מוקד לסכסוך טריטוריאלי בין גרמניה ופולין), עלה לארץ ישראל ב-1935, ועבד כפועל בחיפה. במלחמת העולם השנייה התגייס לצבא הבריטי ונשלח ליוון, שם נפל בשבי הגרמני ב-1941. בהמשך הועבר למחנה עבודה ליד עיר הולדתו, ועסק בתחזוקת מסילות ברזל. ב-1943 נהרג מפגיעת קטר. שוטר גרמני, שחקר את התאונה, זיהה אותו כאחד מחבריו לספסל הלימודים. ההיכרות ביניהם ודאי תרמה לכך ש"זכה" להיקבר בטקס צבאי גרמני, אך מתברר כי זו לא היתה הסיבה היחידה.

נעמה אגוזי מ"יד ושם" מסבירה כי בהתאם לאמנות הבינלאומיות ולכללי האתיקה הצבאית, חיילים שמתו כשבויי מלחמה במלחמת העולם השנייה היו זכאים לקבורה צבאית לפי כלללי הטקס, ובכלל זה משמר כבוד, תזמורת צבאית, מטחי כבוד וזרי פרחים. הדבר היה נכון גם לגבי חיילים יהודים. כך קרה הבלתי ייאמן, כשחיילי גרמניה הנאצית ערכו מסדר כבוד לחיילים יהודים מארץ ישראל שנפלו בשבי הגרמני, בשעה שקרובי משפחותיהם נרצחו בהמוניהם במחנות ההשמדה הגרמניים הסמוכים. בית הקברות ראקוביצקי, בו הוא קבור, הוקם בתחילת המאה ה-19 ושוכן ליד כיכר העיר העתיקה של קראקוב. בית הקברות הוא אתר יוצא דופן. בתוך אותה גדר קבורים חיילים מצבאות שונים, אויבים מושבעים, שלחמו והרגו אלה את אלה. לצד מצבות של חיילים יהודים ששירתו בצבא הבריטי ומתו בשבי הנאצי, אפשר למצוא שם אנדרטה וקברי אחים של חיילים נאצים, מצבות לחיילים סובייטים שלחמו בגרמנים, אנדרטה לקורבנות פולנים של הסובייטים, וקברים של פרטיזנים ולוחמי מחתרת פולנים — קורבנות הנאצים.

המתחם שבו קבורים החיילים הגרמנים צנוע יחסית לאחרים. מסיבות ברורות אין בו סממן חיצוני נאצי כמו צלב הקרס שתחתיו שירתו. בשלט שמוצב בו כתוב: "בבית הקברות הזה נחים 2,750 חיילים גרמנים של מלחמת 1939-1945. לזכרם ולזכר קורבנות כל המלחמות". על לוחות זיכרון, שניצבים בסמוך, חקוקים שמותיהם. בהמשך השביל, מתחת לפסל קומוניסטי גדול, ניצבות מצבות לזכר "גיבורים שמתו במאבק לחופש ולעצמאות של ברית המועצות ופולין".

בין שני האתרים האלה נמצא המתחם הבריטי, בו קבורים 522 חללים ששירתו בצבא הממלכה המאוחדת במלחמה. החיילים היהודים שקבורים בו היו מראשוני המתנדבים הארצישראליים לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, כמה שנים לפני עמיתיהם מהבריגדה היהודית. הם שירתו בחיל החפרים וביחידות נוספות, ונפלו בשבי הנאצי בקרבות ביוון ב-1941.

גיל פארן, מדריך בפולין, נוהג לקחת את הקבוצות שלו לבית הקברות הזה כדי להניח פרחים על קברי החללים היהודים. "זה מוציא אותם פתאום ממסע השואה, כי זה 'על יד השואה', אבל לא שואה" הוא אומר. השבוע הביא לשם קבוצה של עובדי התעשייה האווירית. לפני כמה שנים, כשהדריך שם קבוצה של 140 תלמידי תיכון, אירע לפארן אירוע בלתי נשכח. "חילקתי להם כרטיסיות עם שמותיהם של 13 החללים, כדי שיחפשו את המצבות שלהם", הוא מספר. אחד מהם, שקיבל את שמו של עזרא (עזיז) נאצר, ניגש אל פארן בהתרגשות ואמר: "זה אח של סבא שלי".

נאצר נולד ב-1920 בטורקיה, גדל בחאלב שבסוריה ועלה לארץ עם משפחתו ב-1934. בימי המאורעות שירת ב"הגנה" ובמלחמת העולם השנייה התגייס לצבא הבריטי, ונפל בשבי הגרמני. ב-1943 התנדב להחליף חבר בעבודה במכרות הפחם. מפקח עבודה פולני גידף את היהודים ונאצר התריס נגדו. בתגרה שפרצה ביניהם ירה בו המפקח בגבו והרגו. אגב נפילתו הספיק נאצר לזרוק עליו את פנס הכורים שלו.

חייל אחר שנרצח כשבוי מלחמה היה ישראל זסלר, שנולד בירושלים ב-1919, ולמד ב"חדר" ובישיבה. בהמשך התגייס לבית"ר ולאצ"ל ובמלחמת העולם השנייה שירת כנהג בצבא הבריטי. לאחר שנפל בשבי הגרמני נשלח לעבודה במכרות הפחם ביאבוז'נו בפולין, שם נקלע לתגרה עם מנהל העבודה הנאצי. כשדרש ממנו זסלר להפסיק את גידופיו, סטר לו הנאצי על לחיו. בתגובה, זסלר היכה אותו בפנס הכורים שהחזיק. גרמנים אחרים התנפלו עליו במכות רצח. בהמשך חייל גרמני ירה בו, בעודו גוסס.

אהרון ארמן, שנולד בצמח ב-1921, עבר לתל אביב כשהיה נער, ועבד שם כסנדלר. במלחמת העולם השנייה התנדב לצבא הבריטי, ונפל בשבי הגרמני בשירותו ביוון. בתחילת 1945 נורה למוות בשעה שניסה לברוח. גורל אכזר במיוחד רדף את נפתלי פנישל, שהצליח לחמוק מהמוות פעם אחר פעם ולשרוד את המלחמה, אך נהרג לבסוף בתאונת רכבת, אחרי ששוחרר מהשבי.

זקן הנופלים היהודים שקבורים בקראקוב הוא מסעוד משעלי, שנולד ב-1889 בעיר העתיקה בירושלים, ולחם במלחמת העולם הראשונה במסגרת הגדודים העבריים. במלחמת העולם השנייה התנדב לצבא הבריטי ונפל בשבי בכרתים. הוא מת בגיל 54 על שולחן הניתוחים במחנה השבויים בטרנוביץ והותיר אשה וארבעה ילדים.

טליה קליינר דייגי, מייסדת פורום משפחות פדויי השבי הנאצי, מרחיבה את הרקע ההיסטורי על החללים האלה. לפי הנתונים שבידה, כ-1,500 חיילים מארץ ישראל, ששירתו בצבא הבריטי, נפלו בשבי הגרמני ב-1941. "בימי המלחמה שבויים נהרגו תוך כדי ניסיונות בריחה, מתו ממחלות שלא זכו לטיפול ראוי, נורו תוך כדי צעדות המוות או נרצחו על ידי שוביהם הגרמנים במעמקי מכרות הפחם", היא אומרת. לא כולם זכו להיקבר. חלקם נקברו באופן זמני במקום שבו נפלו, לעתים בזכות השתדלותם של חבריהם לנשק. "חבריהם הארצישראליים נאבקו מול שוביהם הגרמנים על זכותם לקבור את חלליהם קבורה צבאית", אומרת דייגי.

כך אירע במקרה של יצחק אלקינד, שמת בבית חולים בזמן השבי ב-1942. תחילה קברו אותו הגרמנים ליד גדר בית הקברות הצבאי ללא טקס. חבריו לנשק מחו על כך והתלוננו לצלב האדום. בתגובה, הוזמנה תזמורת בת 80 נגנים. "לא היה רב, אבל כומר אמר כמה מלים ברוח הדת היהודית והבחורים אמרו קדיש", מתארת אגוזי. ואולם, הטקס עדיין לא היה מושלם, שכן לא נורו בו מטחי כבוד. גם הפעם התלוננו חבריו היהודים ליחידה וגם הפעם נענו בחיוב בידי הנאצים, והוא הובא לקבורה פעם נוספת. אחרי המלחמה הוא נקבר בפעם הרביעית, כשעצמותיו הועברו בידי הבריטים ממקום קבורתו הזמני לבית הקברות בקראקוב.